

Kitap Tanıtımı / Book Review

James D. Le Sueur, *Between Terror and Democracy: Algeria since 1989*, (London: Zed Books), 2010, xxvi, 239 ss. ISBN: 978-1-84277-725-1 (29.95\$)

Sömürgecilik tarihinin en şiddetli savaşım verdikten sonra 1962’de Fransa’dan bağımsızlığını kazanan Cezayir’de bağımsızlık savaşım yürüten guruplar yeni güç merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Bu guruplardan ilki sömürge savaşımın politik kanadı olan Ulusal Kurtuluş Cephesi (Front de Libération Nationale -FLN), diğeri ise savaşı bizzat yürüten Ulusal Kurtuluş Ordusu (Armée de Libération Nationale-ALN) olmuştur. Sömürgecilik sonrası Cezayir tarihi, büyük ölçüde bu iki gurubun belli dönemlerde aralarında güç mücadelesi olsa da temelde işbirliği üzerinden işleyen iktidarının tarihidir. Diğeri bir ifadeyle FLN ve ALN Cezayir’de rejimle özdeşleşmiş ve alternatif iktidar taleplerine karşı ortak hareket etmişlerdir. Büyük ölçüde ordunun (ALN) hakim olduğu ve FLN’nin söz konusu hakimiyetin legal/demokratik yüzünü temsil ettiği bu iktidar, ilk kez 1990’ların başında güçlü bir meydan okumayla karşılaşmıştı.

Between Terror and Democracy: Algeria since 1989 (Terör ve Demokrasi Arasında: 1989’dan beri Cezayir) başlıklı kitap, ordu ve FLN işbirliği üzerine kurulu rejimin bu yeni güç merkeziyle nasıl halleştiğinin ayrıntılı bir tarihini sunuyor. Kitap temelde iki bölüm haline okunabilir. İlk kısım (1,2 3, ve 4üncü bölümler) Cezayir’in bağımsızlık sonrası politik tarihine odaklanırken, ikinci kısım (5,6, 7, ve 8inci bölümler) 1989 sonrası Cezayir’in temel problemleri olan enerji, terör, “radikal İslam”, devlet terörü gibi konuları ayrıntısıyla işlemektedir. Kitabın hemen başındaki kronoloji ve Cezayir’le ilgili bazı isimler hakkında verilen kısa bilgiler çalışmayı ilk kez konuyla ilgilenen okuyucular için iyi bir başlangıç metnine dönüştürüyor. Kısacası kitap gerek bu yönüyle gerekse basit anlatımıyla Cezayir konusunda iyi bir başlangıç metni.

Özelde kitabı, genelde ise Cezayir siyasi tarihini ilginç kulan noktada, devlet ve siyasal İslam arasında 1990’lı yıllara damgasını vuran ilişkinin Türkiye ile önemli benzerlikler göstermesi. Bu yönüyle Ce-

zayir Türkiye bağlamında karşılaştırmalı siyaset çalışmaları için verimli bir zemin oluşturuyor. Kitabın birinci bölümü bağımsızlıktan 1980'lere kadar geçen döneme odaklanıyor. Modern Cezayir tarihi sivil bir iktidarla başlamış olsa da, 1965'de darbe ile iktidarı ele geçiren Houari Bumedyan uzun bir süre iktidarda kalarak rejimin temelini oluşturacak düzenlemeleri hayata geçirmiştir. "Güçlü devlet merkezli bir sosyalizm" (s. 25) uygulayan Bumedyan, neredeyse bütün enerjisini laiklik, uluslaşma ve endüstrileşme gibi üç unsura harcamıştır. Fakat bu dönemin iki önemli meselesi çoğunluğu (ve iktidarı) oluşturan Arap nüfusun (ülkenin yüzde 20-25'ini oluşturan) Berberi kökenli nüfus ile nasıl halleşeceği ve Fas ile yaşanan sınır problemleri olmuştur (s. 15). Berberi'lerin "Araplaştırma" politikaları karşısında aldıkları tavır ve devletin buna tepkisi azınlık politikaları bağlamında öğretici veriler sunuyor.

Endüstrileşmenin kırsal kesimi işsiz bırakması ve aşırı nüfus artışı (1962'de 3 milyon olan nüfus 1980'lerin ortasında 23 milyona çıkmıştır) rejimi ciddi bir krizle karşı karşıya bırakınca Bumedyan'ın yerini bıraktığı bir başka asker olan Şadli bin Cedid döneminde ülke ciddi bir liberalleşme dönemi yaşamıştır. Bu liberalleşme sürecinin en önemli sonucu ise, uzun bir süredir ülkede uygulanan "Batı-kaynaklı laiklikten" rahatsız olan (s. 28) siyasal İslamcuların politik düzlemde örgütlenmeye başlamış olmalarıdır (s. 39). Yazara göre, bu hızlı örgütlenmede Cedid'in rejimi kurtarmanın yolunun İslamcularla işbirliği yapmaktan geçtiği fikrinin yani İslamculara yaşam alanı açmasının önemli etkisi olmuştur (s. 38). 1980'lerin sonunda ekonomik krize yönelik yapılan sokak gösterilerinde mobilize olan siyasal İslamcılar, 9 Mart 1989'da İslami Selamet Cephesi (Front Islamique du Salut-FIS) adı altında partileştiler.

FIS Cezayir'in iki dilli tarihinin (Arapça ve Fransızca) sona ermesi ve silahlı güçlerin ülkedeki rolünün değişmesi gerektiği gibi iki temel taleple ortaya çıktı. Fransızcanın Cezayir'i sömürge döneminden özgürleştiremediği ve Batı'ya bağımlı ve Fransa'nın ideolojik kampına dahil bir ülkeye dönüştürdüğü eleştirisi (s. 43) FIS'in rejime yönelik önemli bir meydan okumasıydı. Aynı şekilde "ordunun laikliğin ateşli savunucusu olarak varlığını sürdürdüğünü" (s. 43) ve Fransa'nın da bunun en büyük destekçisi olduğunu (s. 104) düşünen FIS, kısa bir süre sonra ordunun temel hedefi olmuştur. İlk olarak Temmuz 1990'da Savunma Bakanı olarak atanan General Halid Nezzar "İslamcı" hareketi zayıflatmak için bu hareketi radikalleştirme siyaseti izlemiştir. Buna göre, ordu ve istihbarat "ıımlı" isimleri tutuklayarak radikalleri cesaretlendirmiş ve böylelikle FIS'e anti-demokratik bir görünüm kazandırmaya çalışmıştır (s. 48). 26 Aralık 1991'da yapılan seçimlerde FIS 231 sandalyeden 188'ini kazanınca bu planın bir

sonuç vermediği ortaya çıkmış ve ordu beş kişilik yönetici kadrodan oluşan Yüksek Güvenlik Konseyi'ni (Haut Comité d'Etat-HCE) kurduğunu açıklamıştır (s. 51). HCE seçimleri iptal etmiş, FIS liderlerini tutuklamış, ülkede olağanüstü hal ilan etmiş ve kısa bir süre sonra da FIS'i yasaklamıştır.

Yazar'a göre, Cezayir'deki askeri figürler için "Türkiye'nin laik-askeri modeli kesinlikle aynen tekrarlanabilir" bir şeydi (s. 53). Baskıcı bir bürokrasi, muhalifleri sessizleştiren bir politika ve Sahara Çölü'ndeki "muazzam toplama kamplarıyla" bir yıl gibi kısa bir sürede HCE siyasi İslamı politik sahneden dışına itmiştir. İslami hareketin içine sızan "provokatör ajanlar" sayesinde de politik İslam yerini "radikal" hareketlere bırakmıştır (s. 56). Yazar 1980'lerin sonunda başlayan "demokratik sürecin nihayetinde askerin mutlak kontrolü yeniden kurması" ile sonuçlanmasını "büyük bir ironi" şeklinde tanımlar (s. 4). HCE bir süre sonra yönetimi bağımsızlık savaşının önemli isimlerinden Muhammed Boudaf'a bıraksa da, onun İslamcılarını muhatap almasından rahatsızdı. Koruması tarafından öldürülmesi ordunun daha itaatkar ve kendisine daha bağımlı Belaid Abdesselam'i başbakanlığa getirmesine imkan sağladı ve bu dönemde hayata geçirilen 93-03 nolu anti-terör yasasıyla "devlet güvenliğine tehdit" gibi belirsiz bir suç tanımlaması yapıldı (s. 61).

Bütün bu politikaların sonucu ise FIS'in sürgündeki bir kısım lideri tarafından desteklenen ve şiddet yoluyla iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen silahlı bir direniş örgütünün kurulması oldu. Silahlı İslamcı Gurup (Groupe Islamique Armé-GIA) adı altında örgütlenen bu hareket devlet görevlilerini, ülkedeki yabancıları, güvenlik güçlerini hedef almaya başladı. Bunun karşılığında GAI'nın devletle bağlantılı olduğunu düşünen bir gurup ise İslamcı Selamet Ordusu'nu (Armée Islamique du Salut-AIS) kurdular (s. 127). AIS, GAI'den farklı olarak normalleşme ve demokratik sürece geri dönme politikası izlese de (s. 127), turmanan savaş Cezayir'i 1990'larda dünyanın en şiddetli iç savaşlarından birinin yaşandığı bir ülkeye dönüştürmüş, yüz binlerce insan bu süreçte hayatını kaybetmiştir. 1990'ların ikinci yarısı 200.000'in üzerinde kişinin ölümüne şahit olurken, yazarın ifadesiyle "pornografik katliamlar" gündelik hayatın bir parçasına dönüşmüştür (s. 143).

Yazar 1990'ların ikinci yarısını "yok etme ve diyalog" arasında salınan bir politik süreç olarak tanımlar (s. 64). Yok etme suikastlar ve devlet eliyle üretilen radikal sözde İslamcı guruplar üzerinden yürütülürken, sivil görünümlü hükümetler üzerinden işleyen diyalog da temelinde yok etme stratejisinin bir parçası olmuştur. Bu ikili stratejinin en önemli ayağı da işlenen katliam ve suikastların İslamcılarının

üzerini yıkılmasıdır. Bu bağlamda yazarın ayrıntılı olarak analiz ettiği örnek dikkat çekicidir. 28 Mart 1996'da 7 Trappist rahibi kaçırılır ve kısa bir süre sonra hepsinin öldürüldüğü ortaya çıkar. Başlangıçta eylem GIA'nın üzerine kalsa da, birkaç yıl sonra Cezayir güvenlik servisinde çalışan Abdülkadir Tigha rahiplerin kendisi ve arkadaşları tarafından rehin alındığını itiraf eder (s. 133).

Yazara göre, 1999 seçimlerinde Abdülaziz Bouteflika'nın seçilmesi askerinin 1990'daki hakim rolünün tedrici olarak azaldığı bir süreci başlatmıştır (s. 76). Bouteflika'nın İslamcılarla barışma çabaları, 11 Eylül sonrası başlatılan teröre karşı global savaş ve petrol fiyatlarının artması 2000'li yıllarda Cezayir'in toparlanmasına neden oldu. Bir taraftan Cezayir'deki terörist grupların El-Kaide bağlantılı küresel teröre kayması ve askerinin etkinliğinin görece olarak azalması, diğer taraftan 11 Eylül sonrası küresel ölçekteki terörle mücadele 1990'ların terör ortamını bir ölçüde sona erdirdi. Fakat yine de İslamcuların demokratik sisteme entegre edilmemesi ve özellikle asker tarafından demokrasi içindeki Truva atı olarak (s. 7) görülmeye devam edilmeleri, Bouteflika'nın üçüncü kez seçilmek için anayasayı değiştirmesi, petrol ve doğalgaz ihracatına aşırı bağımlılık Cezayir'i bekleyen önemli sorun alanları olmaya devam etmektedir.

Kitabın ikinci kısmı özellikle 1990'lara odaklanarak konu temelinde ayrıntılı bir analiz sunuyor. "Enerji ve Terör Ekonomisi" başlıklı bölüm Cezayir'de ekonomi ve terör arasındaki bağlantıyı sorgularken kritik bir soru soruyor: "neden devlet iktidarı ve askere ateşli bir şekilde saldıran direniş gurupları enerji üretimini bozacak daha iyi bir işi yapamadılar?" ya da "neden şiddet ekonomik globalleşme sürecini durduramadı"? (s. 100-1). "Terörün soykütüğü" başlıklı bölümde ise GIA ve AIS'in eylemleri ayrıntılı bir şekilde ele alınırken, "Radikal İslam'ın Geleceği" ise bu örgütlerin 2000'lerde yaşadığı değişimi analiz ediyor. "Haberciyi Öldürmek" başlıklı son bölüm, özellikle 1990'larda entelektüellerin, kadınların ve gazetecilerin nasıl "köktenci İslamcılar" ile cumhuriyetçi laikler arasında "gittikçe kutuplaşan rekabetin" arasında kaldıklarını anlatıyor (s. 171).

Sonuç olarak kitap, Türkiye'de 1990'ların başında FIS örneği üzerinden ilgi çeken bir ülkenin daha sonra unutulmuş yakın tarihine bakmak isteyenler için iyi bir kaynak. Üstelik bu yakın tarih önemli karşılaştırma alanları sunması nedeniyle de bir hayli öğretici.

Ali Balcı, Dr., Sakarya Üniversitesi